

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM BAZIRLIGI**

ANDIJON MASHINASOZLIK INSTITUTI

“MASHINASOZLIK TEXNOLOGIYASI” FAKULTET

“Tehnologik mashina jihozlar” yo'nalishi

3- kurs 119- gurux talabasi

FOZILJONOV MA'RUFJONning

“SOTSIOLOGIYA” fanidan tayyorlagan

MUSTAQIL ISHI

Mavzu: “Deviant xulq-atvor sotsiologiyasi ”

Tershirdi: k.oq.M.Akramov

АНДИЖОН – 2017

Mavzu: Deviant xulq-atvor sotsiologiyasi

REJA

- 1. Deviant xulq-atvor sotsiologiyasi.**
- 2. Sharq va G'arb sotsiologlarining xulq-atvor tadqiqotlari.**
- 3. Ziddiyat holatlar va ijtimoiy yechimlar.**
- 4. Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Deviant xulq-atvor sotsiologiyasi.

Deviant xulq-atvor sotsiologiyasi jamiyatda urnatilgan ijtimoiy me'yorlardan chetga chiqish xolatlarini o'rganadi. Sotsiologiyani bu soxasi O'zbekistonda keng o'rganilmagan. Faqat turli soxa mutaxassislari Deviant xulq-atvorning turli ko'rinishlarini o'z tadqiqot obektlari doirasida o'rganganlar.

Jamiyatda insonlar faoliyati xatti xarakatlari va xulq atvorlarini ijtimoiy me'yorlar boshqaradi. Ijtimoiy me'yor- jamiyat boshqaruvining ajralmas qismi bo'lib, shaxs yoki ijtimoiy gurux xulq-atvorini muayyan ijtimoiy muxitga moslashtiruvchi qoidalar majmuidir. Ijtimoiy meyorning xulqiy axloqiy diniy hamda urf odatlariga oid turlari mavjud. Ijtimoiy me'yorning afzalligi shundaki, yoshligidanyok muayyan moslashtirib borilgan shaxslar ko'pchilik tomonidan qabul qilingan tomoyillar doirasidan chetga chikmaydi va boshqalardan ham shuni kutadi. Jamiyat taraqqiyotiga xizmat kilmasdan, balki unga tusik buluvchi me'yordan ogish xolatlari ham mavjud bo'lib, sotsiologiyada bu narsa «Deviantlik xolatlari», undan tug'iluvchi xulq atvorni «Deviant xulq-atvor» deb nomlanadi. Deviant xulq-atvor jamiyatda urnatilgan axloq me'yorlarga mos kelmaydigan insoniy faoliyat yoki xatti-xarakat , ijtimoiy xodisa bo'lib, yolg'onchilik, dangasalik, ugirlik, ichkilikbozlik, giyoxvandlik, o'z joniga kasd qilish va boshqa ko'plab shu kabi xolatlar ushbu xulq-atvor xususiyatlari xisoblanadi. Deviant xulq-atvor deganda quyidagilar nazarlda tutiladi:

A) Jinoyatchilik. Muayyan davlatda urnatilgan qonun va meyorlarga nisbatan ayrim shaxslarning salbiy munosabati jinoyat, mazkur shaxs esa jinoyatchi xisoblanadi.

V) Ichkilikbozlik. 1) Alkogolni xar zamonda istemok qilish.

2) Alkogolni ko'p istemol qilish.

3) Alkogolizm- spirtli ichimliklarga patalogik o'rganib qolish bilan tavsiflanuvchi kasallik.

S) Giyoxvandlik. Giyoxvand yoki unga tenglashtirilgan vositalarga doimiy ruju quyish va tibbiy ko`rsatmalarsiz istemol qilish.

D) Foxishabozlik. Ikki turga bo`linadi. 1- Kompubinot – nigoxsiz birga yashash. 2- Foxishabozlik – pul uchun o`z tanasini sotish. G`arb mamlakatlarida asosan ikkknchisi koralansada, Sharqqa ikkala xolatga ham me'yordan ogish sifatida koralanadi. Ulardan tashqari, xalqimizni maxalliychilik urug` aymokchilik boqimandalik kabi salbiy xolatlar ham me'yordan chekinishning diqqat talab ko`rinishlaridan xisoblanadi. Deviant xulq-atvor bir shaxsning salbiy xulq-atvordan iborat faoliyatini, shuningdek, muayyan guruxni ogma xulq-atvorlarini ham ifodalovchi tushunchadir.

2. Sharq va G'arb sotsiologlarining xulq-atvor tadqiqotlari

XIX asr oxirlarida tabiiy fanlarda erishilgan ilmiy yutuqlar ijtimoiy fanlar taraqqiyotiga ham o'z ta'sirini ko'rsatdi. Xususan, sotsiologiyada ijtimoiy me'yordan ogish xolatlarini tushunturuvchi dastlabki ta'limot, Dyurkgeymning "Anomiya" g'oyasi edi. Dyurkgeym fanga o'zi kiritgan "Anomiya" atamasi orqali qonunchilikni, qonunlarning tan olinmasligi va ularga amal kilnimaslikni tushunadi.

O'rta asrlarda axoli me'yorlari diniy qarashlar ta'siri ostida rivojlandi va ulardan chekinish diniy nuqtai-nazardan baxolangan. Evropada xristian dini barcha soxada xukmronlik qilgan bo'lsa, Sharq dunyosida axloqiy xuquqiy me'yorlar va ular xaqidagi ta'limotlar islom falsafasi ta'sirida rivojlandi. XVIII asr mutafakkirlari ijtimoiy me'yoriy va undan chekinish muammosini yanada chuqurroq taxlil qildilar. Manteske, Russo, Bekkorio, Gelvetsey, Didro, Golbax, Morelli va Furelar o'z ilmiy izlanishlaridan ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar uchun umumiy bo'lgan qonuniyatlarini topishga intildilar.

Sanktsiya –«rag'batlantirish yoki jazolash turlari bo'lib, ular yordamida ijtimoiy maqbul bo'lgan xulq-atvor me'yorlari mustahkamlanadi». Sanktsiya boshqalar tomonidan individ yoki guruh xulqiga bildirilgan reaksiya bo'lib, uning maqsadi - mazkur ijtimoiy me'yorning bajarilishini kafolatlash.

Sanktsiyalar rag'batlantiruvchi va jazolovchi turlarga bo'linadi. Rasmiy reaksiyalar – sud va xuquq tizimidagi jazo bilan bog'liq. Jinoyatlarni sud qilish, qamoqqa olish, yo'l qoidalarini buzishning ko'pchiligi jarima yoki haydovchilik huquqidan mahrum qilish yo'li bilan jazolanadi va bu jazolar haydovchilarning yo'l qoidalarini buzmasliklariga sabab bo'ladi.

Formal (rag'batlantiruvchi) sanktsiyalar unchalik ko'p emas. Haydovchini mashinani namunali haydashini rag'batlantirish maqsadida «a'lo haydovchilik uchun» yoki «bilag'on haydovchi» kabi unvonlar mukofot tarzida beriladi.

3. Ziddiyat holatlar va ijtimoiy yechimlar

Shaxslarda yuz beruvchi Deviant xolatlarining paydo bo'lishi shakllanishi va rivojlanishida muxim ahamiyatga ega bo'lgan 3ta omilni ko'rsatish mumkin. Bo'lar shaxs xususiyatlari, Muammoli xolat va ijtimoiy nazorat institutlaridir.

- a) Shaxs xususiyatlarining shakllanishida asosan 3-ta omil muxim ahamiyat kasb etadi,bo'lar: Irsiy omillar; Psixofiziologik omillar; Shaxsining bilim darajasi.
- b) Muammoli vaziyat shunday xolatki u sub'ektdan echimini talab qiladi, uning echimi ijtimoiy me'yorlarda ko'rsatilgan bo'lsada, u yoki u sabablarga ko'ra, ushbu me'yorlarni qo'llash kiyinroq bo'ladi.

Eng katta muammoli vaziyat ziddiyatli xolatlarda, ya'ni turli shaxslar yoki guruxlarning manfaatlari bir-birilariga to'qnash kelganda yuz beradi. Shu o'rinda ta'kidlab o'tish joizki o'z joniga qasd qilishlarning 40 foizi oilaviy mojarolardan paydo bo'ladigan ziddiyatlar oqibatida sodir etiladi. Jamiyatda shaxs shakllanishiga ta'sir etuvchi muammoning va uni xal qilish imkoniyatlarining murakkabligi darajasiga ko'ra muammoli xolatning 4ta asosiy xolati ko'zga tashlanadi:

Xech kanaka muammo yo'q xolat, bunday xolat xech kanaka qaror qabul qilishni talab kilmaydi;

Muammo bor, biroq kiyinrok yoki osonrok bo'lsada, uning echimi ham ijtimoiy me'yorlarda ko'rsatilgan xolat;

Mavjud muammoni sub'ekt ijtimoiy me'yorlar doirasida xal qila olmaydigan xolat;

Muammoni xech qanaqasiga hal qila olmaydigan xolat. Ushbu turlicha xolatlar keng ko'lamda biridan ikkinchisiga utib turadi. Jamiyat a'zolari shaxsiy nuqtai nazarlarining shakllanishiga, ularning Deviant xulq atvorga nisbatan ijtimoiy faol munosabatlarini tarkib topishiga tarbiyaviy jarayonlar uchun bevosita mutasaddi shaxslar,tashkilotlar raxbarlarining o'rni va roli kattadir. "Ba'zilariga mumkin, boshqalarga mumkin emas","Xozir yaxshi ertaga yomon" va shu kabi munosabat xolatlarining ikkilamchi fe'l atvor shaqlida, ya'ni parallel standartlar yo'nalishida amal qilishiga izn berish juda xaflidir shu boisdan xar

qanday xolatlarda ham mansabdor shaxslar turli jamoat tashkilotlari va mehnat jamoalarining rahbarlari, pedagog tarbiyachilar, qonuni ximoya qiluvchi tashkilotlar vakillarining xulq-atvor me'yorlarini buzishi ka'tiy koralanadi.

Deviant xulq-atvor turlariga kiruvchi ichkilikbozlik giyoxvandlik, o'z-o'zini uldirishlar bilan bog'liq ijtimoiy illatlarning har biri yuzaga kelishi va ijtimoiy oqibatlariga ko'ra moxiyatdan farkli jihatlarga egadir.

Birinchi farq, ijtimoiy zararli odatlarning uzoq davom etishi Deviant xulqi turmush tarzining o'zviy bo'lagiga aylanib ketishidan iborat bo'ladi. Doimiy oilaviy kelishmovchiliklar, oila va atrof-muxitdan norozilik, ishdagi tushunmovchiliklar va xokozolar bo'larning u mavjud vaziyatni o'zgartirishga o'rindi. Bu o'rinda ijtimoiy institutlardagi kamchiliklar, shu jumladan, ziddiyatlar rivojlanishining oldini oluvchi va ularga qarshi kurashuvchi ijtimoiy nazorat tizimlari ham salbiy rol o'ynaydi.

Ikkinchi farq, yuqoridagi xolatlarni hal qilishning ma'lum qiyinchiliklarga egaligidir. Ma'lumki, har qanday xolatda ham, ko'p "qurbon" berib bo'lsada, to'g'ri echimga erishish mumkin. Lekin hamma gap shundaki, subekt "qurbon" bera oladimi: xotini (yoki eri) bilan ajrashib keta oladimi yoki yo'qmi. Qat'iy qarorga kela olmay, ko'pincha sub'ekt o'rinbosuvchi vositalarga, ichkilik va giyoxvand moddalarga murojaat etadi. Biroq bu yo'l ziddiyatning chuqurlashuviga va turmush tarzini zararlantiruvchi faktorga olib keladi.

Shaxsning ijtimoiylashuvi jarayoni jamiyatning va atrofdan odamlarning ka'tiy nazorati ostida amalga oshadi. Insonlar bolalarni faqat urgatibgina kolmasdan xulq atvor me'yoriy talablarining to'g'ri bajarilishini nazorat etishadi va bu bilan ijtimoiy nazorat vakili vazifasini bajarishadi.

Agar nazoratni yakka shaxs amalga oshirsa, bu individual tavsifga ega bo'ladi va agar butun bir jamoa, oila, do'stlar maktab, maxalla tomonidan amalga oshirilsa, ijtimoiy tavsifga ega bo'ladi. hamda ijtimoiy nazorat deyiladi.

Ijtimoiy nazorat vakillari insonlar xulq-atvorini boshqarishning eng muxim vositasi bo'lib, Deviant xulq atvorining oldini olishda ham ushbu jamoalarning o'zni katta bo'ladi.

Inson tarbiyasida eng birinchi va eng muxim ijtimoiy nazora instituti bu - oiladir. Farzand tarbiyasida va barkamol avlodni shakllantirishda sog`lom oila muxitning o`rni bekiyosdir. Keyingi yillarda yurtimizda oila xaqida sog`lom avlod xaqida uylash, oilani mustaxkamlash borasida bir qancha ishlar amalga oshiriladi.Xususan, yurtboshimiz tomonidan 1998 yilni "Oila yili" deb e'lon qilinishi fikrimizning isbotidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aliev B., Rafiqov G', Sultonov T., Mullajonova M., Rahmonov B. va boshqalar. Sotsiologiya. (O'quv qo'llanma). -Toshkent: TDYuI nashriyoti. 2006.
2. Sotsiologiya //O'quv qo'llanma. Ubaydullaeva R.A., Bekmurodov M.B., Ota-Mirzaev O.B. va boshq. -Toshkent: A. Qodiriy nomidagi xalq merosi, 2002.
3. Sotsiologiya. Ma'ruzalar kursi. Aliqoriev N.S, Bekmurodov M.B., Ota-Mirzaev O.B., va boshq. - Toshkent, 2001
4. Umumiy sotsiologiya. (Aliqoriev N.S va Ubaydullaeva R.T tahriri ostida) - Toshkent: 1999.
5. Qodirov A.Q. Sotsiologiya. –Toshkent, 2006.
6. Saitxodjayiv H.B. Sotsiologiya. Ma`ruzalar kursi. –Toshkent: Akademiya, 2008.
7. Ubaydullaeva R.A., Ota-Mirzaev O.B. va boshq. Sotsiologik tadqiqotlar amaliyoti (O'quv-uslubiy qo'llanma). –Toshkent.: «Ijtimoiy fikr», 2001.
8. Farfiev B.A., Nurullaeva U.N. Sotsiologiya tarixi. (Uslubiy qo'llanma). Toshkent: Universitet, 2009.

Elektron ta'lim resurslari:

1. [http: www.lib.socio.msu.ru](http://www.lib.socio.msu.ru)
2. [http: www.socioline.ru](http://www.socioline.ru)
3. [http: www.socio.rin.ru](http://www.socio.rin.ru)
4. [http: www.sociologos.narod.ru](http://www.sociologos.narod.ru)
5. [http: www.socionet.narod.ru](http://www.socionet.narod.ru)
6. [http: www.sociograd.ru](http://www.sociograd.ru)